

راهنمای آموزش مهارت‌های تفکر و پژوهش

دکتر ... - دکترازه - دکترا حیدر تورانی

سرشناسه

عنوان و نام پدیدآور

مشخصات نشر

مشخصات ظاهری

شابک

وضعیت فهرست نویسی

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

شناسه افزوده

شناسه افزوده

رده بندی کنگره

رده بندی دیویی

شماره ثبت کتابخانه ملی

آقازاده محرم، ۱۳۴۷ -

راهنمای آموزش مهارت های تفکر و پژوهش / محرم آقازاده حیدر تورانی.

تهران: مؤسسه فرهنگی مدرسه برهان (انتشارات مدرسه)، ۱۳۹۱.

۲۱۵: ص

۹۷۸-۹۶۴-۰۸-۰۵۶۹-۵

فقیها

:اندیشه و تفکر خلاق (آموزش و پرورش)

:تحقیق عملی در آموزش و پرورش

:مشاهده (روش آموزش)

:اندیشه و تفکر خلاق در کودکان - راهنمای آموزشی

:تورانی، حیدر، ۱۳۳۹ -

:سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی. مؤسسه فرهنگی مدرسه برهان (انتشارات مدرسه)

LB۱۰۶۲/۷۲ ۱۳۹۱:

۳۵۰/۱۵۷:

۳۰۸۵۷۳۷:

راهنمای آموزش مهارت های تفکر و پژوهش

سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی

وزارت آموزش و پرورش

دکتر محرم آقازاده - دکتر حیدر تورانی

طراح گرافیک: محسن خرقانی (دفتر: راحان شاهرخ گرافیک)

چاپ اول: ۱۳۹۱

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی، چاپ و صحافی از: خانه چاپ تهران

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

حق چاپ محفوظ است

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۸-۰۵۶۹-۵

ISBN 978-964-08-0569-5

نشانی: تهران، خیابان شهید قرنی، پل کریمخان زند، کوچه شهید محمود حقیقت، شماره ۱۰

تلفن: ۸۸۰۰۳۲۴-۹ دورنویس (فاکس): ۸۸۰۳۸۰۹

خواننده محترم، با سلام و احترام؛ ضمن تشکر از شما، خواهشمند است هر گونه نظر، انتقاد و پیشنهاد خود را در مورد این کتاب یا دیگر کتاب های انتشارات مدرسه از طریق پیام نگار (ایمیل) info@enmair یا از طریق صندوق پستی ۱۹۴۷/۱۴۱۵۵ ارائه فرمایید. هم چنین می توانید کتاب های ما را از طریق پایگاه اینترنتی www.enm.ir ثبت و سفارش دهید تا در کوتاه ترین زمان ممکن، پاسخ لازم یا کتاب مورد نظر خود را دریافت کنید.

پیشگام ۹

الف) مبانی نظری تفکر و پژوهش ۱۵

مقدمه ۱۶

رویکردهای تفکر ۱۷

تعریف تفکر ۲۲

سطوح تفکر ۲۶

جامعیت ۳۰

تعمق ۳۰

انعطاف پذیری ۳۱

عقل، تفکر و خلاقیت ۳۱

خلاقیت: مشخصه موج سوم ۳۲

تفکر خلاق ۳۵

جنبه‌های تفکر خلاق ۳۷

عوامل مؤثر در خلاقیت ۴۴

شرط‌های خلاقیت و کار خلاق ۴۵

خلاقیت و نوآوری در آموزش و پرورش ۴۶

۴۷	ویژگی‌های دانش‌آموز در امر تغییرات
۴۸	تغییر و نوآوری در سازمان آموزش و پرورش
۴۹	نوآوری‌های مدرسه
۵۰	خلاقیت و نوآوری دو حرکت هم‌زمان
۵۳	مفهوم خلاقیت
۵۵	روش‌های پرورش خلاقیت
۶۲	موانع خلاقیت و نوآوری
۶۴	منکر خلاق
۶۹	تفکر انتقادی
۷۶	اشاران ضمیمه
۷۸	تفکر ابدایی
۸۰	سبک‌های تفکر
۸۰	اصول سبک‌های تفکر

۸۷ (ب) راهنمای آموزش فنون تفکر و پژوهش

۸۸	ارزشیابی شواهد
۹۰	استنباط
۱۰۰	انجام دادن انتخاب‌های شخصی
۱۰۵	اولویت بندی
۱۱۰	پدیدآوری مفهوم
۱۱۶	تفکر سیال
۱۲۱	مدیریت توجه

۱۲۶.....مشاهده فعال

۱۳۱.....تفکر سیستماتیک (نظام دار)

۱۳۷.....معیار سازی

۱۴۲.....طرح سؤال ویژه برای پژوهش

۱۵۱.....مهندسی

۱۵۸.....سازماندهی پیشاپیش (پیش سازمان دهی)

۱۶۳.....سیاست

۱۷۳.....تفکر عطاء پذیر

۱۷۹.....تعمیم دادن

۱۸۵.....شرح و بسط

۱۹۱.....مقایسه کردن

۱۹۵.....تعیین روابط علی - معلولی

۲۰۲.....حل مسئله

۲۰۷.....پرسش راهبردی

۲۱۲.....پیش بینی

پیشگفتار

دیر زمانی است، اندیشیدن در نظام آموزش و پرورش کشور مورد غفلت و مسامحه قرار گرفته است، یا خوش بینانه تر بگویم مورد توجه و اهتمام لازم قرار نگرفته است. این غفلت و بی توجهی، بسی مایه آزار است امروز نسلی برای زندگی در جامعه آینده پرورده می شود که توان فکری و اندیشه ورزی لازم را ندارد. در ناصیه فرزندان فردای ایران نباید وابستگی فکری به جای اندیشه ورزی مستقل دیده شود. غفلت در این زمینه تاوانی بس گران خواهد داشت. امروز، اگر نسلی اندیشه ورز و صاحب تفکر تجربه نشود، یقیناً نسل فردا گرفتار و فرو غلتیده در دام بی اندیشگی، خواهد بود.

جای خرسندی است که چند سالی است در آموزش و پرورش اندیشه ورزی و دغدغه و گفتمان توجه به عقلانیت به چشم می خورد. شایسته است برافروزن کانون این جمع های تازه افروخته را ارج نهاده و به یاریشان بشتابیم. هر اقدام شایسته برای شعاع نورتر شدن شمع های نیم برافروخته، دست انداختن در کمرگاه کسانی است که کمر همه را بر این پرورش نسلی اندیشه ورز بسته اند. این روزها در زمینه تحول بنیادین در آموزش و پرورش، سند ملی آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی صحبت های زیادی می شنویم و کم و بیش از آن باخبریم. لیکن برای ایجاد شوق تغییر و توسعه مهارت های تفکر و

پژوهش در خود و دیگران نیازمند دانش و اطلاعاتی هستیم که مهارت‌ها و نگرش‌های ما را تغییر داده و در رفتارهای فردی و گروهی مان اثر بگذارد.

مقام معظم رهبری (مد ظله‌العالی) در سوم مردادماه ۱۳۸۶ در زمینه نیاز آموزش و پرورش به تحول فرمودند: «در دوره انقلاب، خیلی کارها در آموزش و پرورش انجام گرفته است، اما نظام آموزش و پرورش تحول پیدا نکرده و همان نظام قدیمی است. البته در مسائل روبنایی کارهای زیادی شده است. این کارها را ما قدر می‌دانیم؛ منتها این‌ها هیچ‌کدام تحول نیست. تحول یک حرکت ریشه‌ای است و شماها می‌توانید بکنید و باید این کار را بکنید. آن تحول مورد نظر چیزی است عمیق‌تر و بنیادی‌تر». ایشان در جایی دیگر فرمودند: آموزش و پرورش کنونی کشور ما، ساخته و پرداخته فکر ما و برنامه‌های ما است. فلسفه ما نیست. بنای کار بر آن فلسفه‌ای نبود که ما امروز دنبال آن هستیم. بهترین و برجسته‌ترین کارها را بلد بنشینند و برای آموزش و پرورش طراحی کنند. باید فلسفه آموزش و پرورش اسلامی را مشخص باشد و براساس این فلسفه، افق آینده آموزش و پرورش کشور روشن باشد. سوم باشد ما دنبال چه هستیم و کجا می‌خواهیم برویم و براساس آن خط‌کشی بشود، برنامه‌ریزی بشود و داده‌ها مشخص بشود.»

خوشبختانه، امروز شاهد تولید و تصویب اسنادی در حوزه فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران، فلسفه تعلیم و تربیت نظام رسمی و عمومی، سند ملی راهبردی آموزش و پرورش و نیز برنامه درسی ملی هستیم. عمل به این اسناد و به عبارت دیگر، اجرایی شدن مفاد این سندهای بالادستی زمینه‌های تحول را در آموزش و پرورش کشور فراهم می‌کند. به صورتی که در آینده ناظر و شاهد دانش‌آموزانی فیهیخته و تربیت یافته باشیم.

در تحولات جدید، نظام تربیت رسمی و عمومی کشور، که تغییر یافته نام نظام آموزش و پرورش است، در حکم مهمترین نهاد فرهنگی - اجتماعی متولی جریان تربیت، قوام‌بخش فرهنگ عمومی جامعه و توسعه دانش‌بنیاد و همه‌جانبه آن با مشارکت سه رکن حاکمیت، خانواده و نهادهای اجتماعی و مدنی عجین شده است. این نظام مأموریت دارد

زمینه کسب شایستگی‌های لازم را با تأکید بر شایستگی‌های پایه، برای دستیابی افراد شش تا هجده ساله به مرتبه قابل قبولی از حیات طیبه، به صورت نظام‌مند، همگانی، عادلانه و الزامی در ساختاری کارآمد و اثربخش فراهم آورد. این مأموریت نقش زیرساختی نظام تربیت رسمی و عمومی را در توسعه ملی و تعاملات بین‌المللی و ایجاد بسترهای لازم برای تحقق آرمان‌ها و اهداف متعالی جمهوری اسلامی ایران محقق می‌سازد.

در پایه چشم‌انداز نظام تربیت رسمی و عمومی، مدرسه کانون عرضه خدمات و فرصت‌های تربیتی و زمینه‌ساز دستیابی آحاد متریان به مرتبه مقبولی از حیات طیبه، در چارچوب فلسفه و رهنامه تربیت رسمی و عمومی و دارای برخی ویژگی‌ها، نظیر تجلی‌بخشی به فرهنگ غنی اسلامی، پاسخ‌گویی به نیازهای آحاد متریان، محیطی امن، سالم، با نشاط، جذاب، مریض‌افس‌کن، غم‌خوار، دارای سعه صدر، حامی نوآوری و رقابت‌پذیر، و مبتنی بر مشارکت ذینفعان است؛ در حالی که در نظام آموزش و پرورش فعلی به آن‌ها چندان توجه هدفمند رجوع نشده و خلأ آن‌ها به خوبی در پیامدهای سیستم مشاهده می‌شود.

اینک نظام آموزش و پرورش در آستانه تحول بنیادین و در راستای زیر نظام برنامه درسی و آموزشی و سند برنامه درسی ملی به تغییر کتب‌های درسی همت گماشته و درسی را در پایه ششم با عنوان «تفکر و پژوهش» مرتب‌سازی گرفته است، که این کتاب می‌تواند کمک کار و کمک آموزش مناسب و مفیدی برای معلمان، علی‌الخصوص معلمان این پایه در حال حاضر باشد و آن شامل ۳۱ مهارت تفکر بوده و به نحوی تنظیم شده است که معلمان دوره‌های تحصیلی به ویژه پایه ششم می‌توانند در چارچوب دروسی که تدریس می‌کنند، مهارت‌های تفکر و پژوهش را به دانش‌آموزان تدریس کنند. میزان تأکید بر هر یک از مهارت‌های تفکر و پژوهش معرفی، تعیین و تعریف شده است.

در دوره آموزش ابتدایی، مهارت‌های تفکر معرفی می‌شوند،

در دوره متوسطه اول مهارت‌های تفکر و پژوهش پرورش، داده می‌شوند،

و در دوره متوسطه دوم مهارت‌ها به کار بسته می‌شوند.

این روند تا حدود زیادی با الگوی رشد عقلانی دانش‌آموزان سازگار است. آموزش مهارت‌های تفکر و پژوهش در همه زمینه‌های دانشی، مهارتی و نگرشی امکان‌پذیر است. نکته حایز اهمیت آن که، آموزش مهارت‌های تفکر و پژوهش زمان‌بر نبوده، و وقت زیادی از معلمان و دانش‌آموزان نمی‌گیرد. مهارت‌های تفکر و پژوهش را باید در جریان انجام دادن فعالیت‌های یاددهی و یادگیری آموزش داد.

قبل از مطالعه کتاب، راهنمای استفاده از آموزش مهارت‌های تفکر و پژوهش و جدول آموزش مهارت‌های تفکر و پژوهش که در ذیل آمده است را به دقت مطالعه فرمایید :

راهنمای استفاده از کتاب آموزش مهارت‌های تفکر و پژوهش

هر کدام از ۳۵ مورد مهارت ارائه شده در راهنمای حاضر، دارای اجزای کاملاً مشخصی هستند، اجزای مهارت‌ها در زیر توصیف شده‌اند. عناصر مهارت‌ها در همه مهارت‌های معرفی شده به‌طور یکسان درج شده است، به دیگر سخن، چارچوبی ثابت برای ادامه مهارت در نظر گرفته شده است. آرایشی که به عناصر در هر مهارتی داده شده است، استفاده کنندگان را برای کاربرد راهنما یاری می‌کند. در آنچه در ادامه می‌آید توصیف عناصر به کار گرفته شده، در ادامه مهارت‌های تفکر و پژوهش است.

عنوان: هر مهارت فکری با عنوانی روشن ارائه شده است.
تعریف: پس از بیان عنوان هر مهارت، تعریفی کوتاه از مهارت ارائه شده است.
مترادف‌ها: از آن‌جا که مهارت‌های فکری بعضاً به‌طور متناوب به‌کار می‌روند، مترادف‌ها از آن‌ها به‌کار گرفته شده است، عناوین به کار گرفته شده تحت عنوان مترادف‌ها درج شود.

دلیل تدریس: به منظور نشان دادن اهمیت هر مهارت در ایجاد ظرفیت یا قابلیت یادگیری در دانش‌آموزان، دلایلی برای ارائه هر مهارت عرضه شده است.

اهداف: نتایج مورد انتظار از تدریس مهارت به صورت رفتارهای مورد انتظار از

دانش آموز بیان گردیده است.

گام‌های دستیابی به مهارت: برای نشان دادن نحوه دستیابی به مهارت، تجزیه و تحلیل کاری که فرد برای دستیابی به مهارت فکری انجام می‌دهد عرضه شده است. شیوه ممکن برای تدریس مهارت: برای نشان دادن نحوه تدریس، راهبردی به عنوان نمونه ارائه شده است.

درهم تنیدن مهارت در برنامه درسی: پیشنهادهاى مختلفی برای در هم تنیدن مهارت تفکر در برنامه درسی عرضه گردیده است. اطلاعات پایه به منظور ایجاد آگاهی بیشتر درباره مهارت، اطلاعات مختصر و موردنیاز درباره مهارت‌ها ارائه گردیده است. منابع و خوانندگانی: برای راهنمایی خوانندگان به منظور مطالعه بیشتر منابع مربوط به مهارت‌ها معرفی شده است. مهارت‌های مرتبط: برای هر مهارت تفکری ارائه شده، مهارت‌های مرتبط به هم فهرست شده است.

سطوح آموزش مهارت‌های تفکر و پژوهش

آموزش مهارت‌های تفکر، در راهنمای حاضر در ۴ سطح تنظیم شده است، به ترتیب زیر شرح داده شده‌اند:

(الف) سطح مقدماتی: در این سطح مهارت تفکر معرفی می‌شود و دانش‌آموزان برای کسب مهارت راهنمایی می‌شوند. دانش مهارت را در سطح مقدماتی تفکر می‌گیرند، و از سوی معلم هدایت می‌شوند.

(ب) سطح پرورش: در سطح حاضر، مهارت با استفاده از راهنمایی مستقیم معلم، تمرین می‌شود؛ در ضمن دانش‌آموزان مهارت را در انجام دادن سایر فعالیت‌های درسی هم تمرین می‌کنند. آنچه در این سطح لازم است، راهنمای یادگیرنده به هنگام تمرین برای فراگیری مهارت است.

پ) سطح کاربری معمول: در این سطح دانش‌آموزان بدون راهنمایی و حمایت معلم می‌توانند از مهارت تفکر و پژوهش استفاده کنند. دانش‌آموزان از مهارت تفکر و پژوهش برای یادگیری سایر مواد دانشی و مهارتی استفاده می‌کنند.

ت) سطح کاربری گسترده: در سطح حاضر، دانش‌آموزان انواعی از مهارت‌های تفکر و پژوهش را به تناسب موضوعات گوناگون مورد استفاده قرار می‌دهند. دانش‌آموزان در این سطح نیازی به راهنمایی معلم ندارند، در صورت نیاز می‌توانند از راهنمایی‌های معلم بهره‌مند شوند.

ای تعین سطوح آموزش مهارت‌های تفکر در دوره‌های تحصیلی از علایم زیر استفاده شده است. مراجعه به جدول آموزش مهارت‌های تفکر به این علایم دقت کنید:

آقازاده - تورانی